

## A vizsgálótiszt küzdelmei

### Balogh Zoltán alhadnagy és a Biksza-gyilkosság utáni nyomozások

1956. december 10-én Gyón községben meggyilkolták Biksza Miklóst, az MSZMP dabasi járási ideiglenes intéző bizottságának a vezetőjét. A nyomozást – szovjet felügyelet mellett – a Pest megyei rendőr-főkapitányság kezdte meg, ám végül az ORFK Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati Osztálya folytatta le. Balla Pál és három társa, Lakos Pál, Sziráki Mihály és Miloszerni Pál ügye innen került a Pest Megyei Ügyészségre, majd a megyei bíróságra. A központi vizsgálók rendelték el körözést a szökésben lévő Kövecses Ferenc (ő lőtte le Biksztát), Lakos János és Harmincz István ellen is. Az ellenük, illetve a többi gyóni „ellenforradalmár” elleni nyomozást azonban 1957 februárjától már a területileg illetékes megyei politikai vizsgálati csoport (később alosztály) végezte.<sup>1</sup> Ezt követően a Biksza-gyilkossággal kapcsolatos nyomozásokat majdnem egy éven keresztül Balogh Zoltán alhadnagy folytatta le.

Balogh Zoltán 1933-ban született Debrecenben. Önéletrajza szerint apja nyolcgyermekes uradalmi cseléd és köztisztasági kocsis volt, majd 1945 után 15 kataszteri hold juttatott földön gazdálkodott egészen 1949-ig, a tsz-be való belépéséig. Balogh is ekkor került a debreceni Vörös Csillag Tsz-be, majd a következő évben a debreceni gépállomás dolgozója lett. 1951 augusztusában a párt javaslatára került be a szakérettségis kollégiumba, egy év múlva sikeresen leérettségizett, egyben felvételt nyert a szegedi tudományegyetem állam- és jogtudományi karára.<sup>2</sup> Az egyetem elvégzését követően az államvédelemhez került: 1956. július 1-jén – államvédelmi alhadnagyi rendfokozatban – a BM Szabolcs-Szatmár Megyei Főosztályára nevezték ki operatív beosztottnak, ahol július 30-ával vizsgálónak osztották be.<sup>3</sup> (Szolgálati adatlapja szerint előbb a Pest Megyei Főosztályra helyezték, majd két hét múlva került Szabolcs-Szatmár megyébe segédvizsgálónak.<sup>4</sup>) Október 29-én, több államvédelmi társaságában a Szovjetunióba távozott, ahonnan november 4-én tért vissza. November 30-án azonban elbocsátották.<sup>5</sup> (Adatlapja szerint erre november 15-én, önéletrajza szerint november 16-án került sor, de december 31-ig kapta a fizetését.) 1957. január 15-ével – rendőrnemzetgyilkos alhadnagyként – a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályára nevezték ki, ahol február 1-jén vizsgálónak osztották be.<sup>6</sup> (A kinevezés dátumát utólag január 1-jére módosították,<sup>7</sup> ez az időpont szerepel a szolgálati lapján is. Megjegyzem, egy 1957. szeptemberi, kitüntetésére tett javaslat indoklásában az szerepel, hogy Balogh már november közepén a Pest megyei főkapitányság állományába került.<sup>8</sup>)

1.

Balogh Zoltánnak a Pest megyei vizsgálati alosztályon eltöltött egy évét majdnem teljes egészében kitöltötte a Biksza-gyilkossággal összefüggő nyomozómunka. Már 1957 februárjában és márciusában ő hallgatta ki Kalmár Lászlót,<sup>9</sup> ám az ezzel kapcsolatos első nagyobb feladata a Harmincz István elleni vizsgálat lefolytatása volt. A Biksza Miklós párttitkár által 1956. december 10-én meglőtt, a kecskeméti katonai kórházba szállított és ott másnap kihallgatott, december 30-án szabályosan elbocsátott Harmincz István három hónapnyi bujkálás után, 1957. április 4-én önként jelentkezett a Pest Megyei Ügyészségen, ahol elrendelték az előzetes letartóztatását.<sup>10</sup> Ügye szinte azonnal átkerült a rendőrségre, ugyanis a gyóni férfit április 5-én nemcsak az ügyészségen, hanem a politikai nyomozó osztályon is kihallgatták (utóbbi helyen másnap még egyszer). Feltűnő, hogy amíg az ügyész kizárólag az 1956. december 10-én történetekre volt kíváncsi, addig a rendőrségen erről alig esett szó (csak életrajzának ismertetésekor említette meg röviden a nap eseményeit), ellenben részletesen be kellett számolnia a nemzetőri

ténykedéséről, kezdve az október 28-i népgyűlésről, ahol a helyi nemzeti bizottság és a nemzetőrség megalakításáról döntöttek.<sup>11</sup> A megyei vizsgálati csoport azonban csak április 8-án hozott hivatalosan is határozatot a nyomozás elrendeléséről.<sup>12</sup> Az iratok tanúsága szerint az esettel kezdettől fogva Balogh alhadnagy foglalkozott.

Az ügyészség április 9-én kelt, feltehetően ezen a napon át is küldött nyomozati utasítása – annak ellenére, hogy az előzetes letartóztatás csak május 5-én járt le – alig másfél hetet adott a vizsgálat befejezésére. Ráadásul nemcsak Harmincz szerepének a tisztázását írta elő, hanem április 20-ig az esettel kapcsolatban eddig még felelősségre nem vont személyek (a párttitkár bántalmazásában állítólag részt vett Cseh Ferenc, Sinkó Pál és egy ezüsthajú nő, állítólag Takács Ferencné, valamint a pisztolyt magához vevő, majd azt Kövecsesnek átadó Kaszala Ferenc) elleni eljárást is le kellett folytatni.<sup>13</sup> A politikai vizsgálati csoport „az ügy bonyolultságánál és a tisztázatlan kérdések sokaságánál fogva” kevésnek tartotta a rendelkezésre álló időt, így annak meghosszabbítását kérte.<sup>14</sup> Az erre vonatkozó átirat április 15-én kelt, az eltelt időben azonban – legalábbis a fennmaradt dokumentumok alapján – semmilyen egyéb, konkrét lépést nem tettek a vizsgálók. Bozóki István megyei ügyész éppen arra hivatkozva nem engedélyezte a határidő meghosszabbítását, hogy semmilyen érdemi nyomozati cselekmény nem történt (mint láttuk, ez csak április 9-e utánra igaz), pedig az eset fontosságára és sürgősségére írásban és szóban is felhívta a főkapitányság figyelmét. Bozóki felszólította Fehér István vizsgálati csoportvezetőt, hogy „az idő rövidségére tekintettel” (már csak két nap állt a vizsgálók rendelkezésére!) még több nyomozót állítson az ügyre, és ha szükséges, a főkapitánytól kérjen segítséget. (Megígérte, hogy ő is beszél vele az ügy érdekében.<sup>15</sup>)

A vizsgálati csoport végül a kitűzött határidő után látott hozzá az érdemi munkának. Balogh Zoltán április 20-án ismét kihallgatta Harmincz Istvánt. A kérdések iránya hasonló volt, mint az április 5-i és 6-i rendőrségi kihallgatásai során, és így folytatódott a következő, három nappal későbbi vallatása is, ám ekkor már részletesen kifaggatták a Biksza-gyilkosság körülményeiről is.<sup>16</sup> Ezt követően 23 tanút hallgattak meg (csak április 24-én tizenhatot, május 3-án pedig hatot), a jelek szerint azonban a munka dandárját nem Balogh alhadnagy végezte, ugyanis mindössze két tanút kérdezett ki, illetve az egyiket a gyanúsítottal szembesítette. A jegyzőkönyvek arról árulkodnak, hogy a tanúktól – Harminczcal ellentétben – sokkal kevésbé a gyóni fegyveres „ellenforradalmárok”, azaz a nemzetőrök október 23-ától a december 4-i végleges lefegyverzésig terjedő időszakban elkövetett cselekedeteiről, hanem december 10-éről érdeklődtek. Az április 24-én meghallgatott 16 személyt például kizárólag Biksza Miklós meggyilkolásának a körülményeiről kérdezték ki, ráadásul alig volt közöttük olyan, akit a korábban már lefolytatott eljárások során ne idéztek volna be (akár többször is) tanúként. Minden bizonnyal a rendelkezésre álló kevés idő ösztökélhette arra a vizsgálókat, hogy biztosra menjenek, azaz rövid idő alatt kellett eredményt produkálniuk, így a már „kipróbált” tanúkkal igyekeztek terhelő adatokat szerezni Harmincz Istvánra. Tevékenységük azonban ezzel együtt is pót-cselekvésnek értelmezhető.

Az egyetlen új információval az éppen Balogh Zoltán által kihallgatott Opczki János szolgált. Már a Balla Pál és társai elleni eljárásban a hatóságok tudomására jutott Kövecses Ferencnek a nemzetőrség első lefegyverzése kapcsán tett kijelentése, miszerint elintézi Bikszát, ha még egyszer Gyónra jön. Ezt a fenyegetőzés a megtorlás folyamatában a december 10-i gyilkosság bejelentésévé vált. Az április 9-i nyomozati utasítás előírta, hogy a vizsgálat állapítsa meg, vajon Harmincz István jelen volt-e, amikor Kövecses a fenti kijelentést tette. A korábbi eljárásokhoz hasonlóan azonban a vizsgálók kezdetben csak olyan tanúkat találtak, akik hallomásból tudtak a dolgról.<sup>17</sup> Két nap múlva azonban a hatóságoknak sikerült közvetlen szemtanút is találniuk: Opczki János elmondta, hogy a nemzetőrség feloszlata után jelen volt, amikor Kövecses több nemzetőr társaságában Biksza elintézéséről beszél, amit a szintén jelen lévő Harmincz Istvánnak is hallania kellett.<sup>18</sup> Kettejük szembesítésén azonban Harmincz tagadta ezt.<sup>19</sup> Mint ahogy nem emlékezett az epizódra a nemzetőrség parancsnoka, Bakonyi János, és az Opczki által említett másik állítólagos szem- és fültanú, Horváth János sem.<sup>20</sup>

Balogh Zoltán május 6-án befejezettnak nyilvánította a nyomozást. Az erről szóló határozatból úgy tűnik, Harmincz István ellen nemzetőri tevékenysége miatt indult eljárás. A szöveg szerint a gyóni nemzetőrséget kétszer is feloszlatták, de az „továbbra is működni akart”. Működését végül a karhatalom tette lehetetlenné, vezetőit őrizetbe vették és felelősségre vonták. Megjegyzem, ez utóbbinak nem találtam nyomát, ám most nem is ez a lényeges, hanem Balogh alhadnagy csúsztatása: a szöveget figyelmesen olvasva ugyanis kiderül, hogy a második feloszlatus a karhatalomhoz köthető, tehát a nemzetőrség csak az első feloszlatus után működött tovább – a gyakorlatilag nem létező rendőrség helyett látta el a rendfenntartás feladatát. Balogh célja persze nem a valóság feltárása, hanem egy, a hatalmához görcsösen ragaszkodó ellenforradalmi fegyveres csoport megalkotása volt: a fenti megfogalmazás ennek a célnak tökéletesen megfelelt. A határozat később is kizárólag az első feloszlatus utáni helyzetről beszél: a nemzetőrök, így Harmincz is, gyűlöletet érzett a feloszlatus a szovjet katonák társaságában végrehajtó Bikszá Miklós ellen. Kövecses Ferenc nyíltan hangoztatta is, hogy el fogja intézni a párttitkárt. Kijelentését a nemzetőrök jelenlétében tette, így azt hallania kellett az ott lévő Harmincz Istvánnak is. Ő azonban – az Opczkival történő szembesítése során – tagadta ezt. Ennek azt kellett bizonyítania, hogy Harmincz előre megfontolt gyilkossági szándékkal támadt Bikszára, amiben csupán a párttitkár lövése (amitől eszméletlen állapotba került) akadályozta meg. Az alhadnagy meg volt győződve arról, hogy Harmincz csupán az ügyvédje kioktatása folytán tagadja a gyilkossági szándékot.

A határozat tulajdonképpen indoklása gyakorlatilag Balogh Zoltán vizsgálói kudarcának félreérthetetlen beismerése: „Mivel az ügyben egyszer már folyt nyomozás és bírói eljárás, a tanúk tudnak mindent jól, mi a fontos és mi a veszélyes [a] terheltekre nézve.” Emellett az is „teljesen megnehezíti a további nyomozást”, hogy „a szervezők és fő cselekvők” közül csak Harmincz került őrizetbe, a többiek kivonták magukat az eljárás alól. Harmincz bűnösségét – „a részletektől eltekintve” – így is bizonyítottnak látta, ezért nyilvánította befejezettnak a nyomozást.<sup>21</sup> (Megjegyzem, a határozaton nem szerepel az ügyész egyetértő aláírása.)

Balogh alhadnagy május 6-ára datálva részletes összefoglalót is készített az ügyben, melynek végén a megyei ügyészt okolta a hiányos végeredményért, mondván, az hiába adott szóban 5 nap haladékot a vizsgálat befejezésére, „a törvényben előírt nyomozati időre lett volna szükség ahhoz, hogy elfogadható módon megnyugtató eredményre juthassak a vizsgálattal”.<sup>22</sup> A politikai vizsgálati csoport mindenestre három nap múlva újabb kísérletet tett arra, hogy az ügyészség biztosítsa számukra a törvényben előírt két hónapot az eljárás befejezéséhez. Mint írták, az ügy „rendkívül bonyolult és fontos, alapos munkát igényel”, amire a korábban adott idő nem volt elég, így (mintha a három nappal korábbi határozat meg sem született volna!) nem tudják befejezettnak nyilvánítani a nyomozást. Ehhez szükséges lenne újabb tanúkat meghallgatni, „valamint a már kihallgatott tanúkat újra beidézni, mert azok a rossz emlékezőtehetségükre hivatkoztak. Így érdemben eddig kihallgatni nem lehetett őket.” (Arra vonatkozóan nincs utalás a szövegben, hogy a tanúk mitől fognak jobban emlékezni ezután, bár az „érdemi” kihallgatásra tett megjegyzés sokat sejtet.) Kérésük elutasítása esetén csak hiányosan tudják az ügyet átadni, „ami rossz fényt vet úgy a rendőrségi, mint az ügyészi munkára”. A vádhatóságnál pár napig jegelték a kérelmet, majd (a rajta szereplő pecsét szerint) május 13-án Bozóki István ügyész meghosszabbította a nyomozás határidejét, igaz, nem a kért június 4-ig, hanem – május 14-ig!<sup>23</sup> A rendőrségnek nem maradt több lehetősége: Balogh még aznap ismertette az ügy iratait Harmincz Istvánnal, e napi dátummal látta el a fent említett összefoglaló jelentést, majd másnap a terhelteket és az iratokat átadták az ügyészségnek.<sup>24</sup>

Az 1957. május 6-i, illetve a változatlan szövegű, immáron fejléccel, szigorúan titkos minősítéssel ellátott május 13-i összefoglaló jelentés Harmincz István cselekedeteit az 1956. december 10-i eseményekről a korábbi, Balla Pál és három társa elleni eljárás során megalkotott történetbe helyezi. A szöveg mindjárt annak megállapításával kezdődik, hogy Bikszá Miklós „kerületi” (!) párttitkárt már 1956. november 9-e, vagyis a nemzetőrség első feloszlatusa óta meg akarták gyilkolni. Elsősorban Kövecses Ferenc kívánta elintézni, amint azt még azon a napon a nemzetőrség több tagja, köztük Harmincz István előtt kijelentette. Harmincz tehát e naptól kezdve „tudatában volt”

Kövecses gyilkossági szándékának. A megállapítás azonban még a jelentés szerint sem áll szilárd lábakon, hiszen Balogh Zoltán kénytelen volt megjegyezni, hogy a 24 kihallgatott tanú közül mindössze kettő, a november 9-i esetről jelenlévők közül pedig mindössze egy vallomása támasztotta alá ezt a verziót. Megjegyzése mindenesetre tisztán megmutatja, hogy a vizsgálat milyen, előzetesen konstruált történetet kívánt igazolni, mihez keresett bizonyítékokat.

December 10-én a tanácsházán Harmincz értesült arról, hogy Biksza ismét Gyónon van, és hogy mi célból érkezett. „A kihallgatások szerint és a valóság szerint is” a jelenlévőkkel megbeszélték, hogy megakadályozzák a nemzeti bizottság feloszlását és (az ismét csak annak elnökeként titulált) D. Szabó Károly leváltását. Emellett szóba került Biksza szerepe a nemzetőrség lefegyverzésében is, hogy milyen szégyent hozott a falura, így aztán „a gyűlölet vele szemben újra feléledt”. Az ott lévők e megbeszélés során arra a következtetésre jutottak, hogy nekik is ott a helyük a tanácskozáson, és bementek a tárgyalásnak helyet adó szobába. Harmincz tehát nem egy előre megbeszélte terv alapján, hívásra érkezett a tanácsházára, hanem a helyszínen éledt fel a párttitkárral szembeni gyűlölet. A politikai rendőrség által alkotott elbeszélésben persze az események nem bontakozhattak ki spontán módon, mintegy a tárgyalóteremben eluralkodott hangulat hatására. Már maga a „megbeszélés” kifejezés is arra utal, hogy nem spontán beszivárgásról, hanem mégiscsak valamilyen módon szervezett akcióról volt szó, amelynek a célját illetően az összefoglaló nem hagy semmi kétséget.

„A betódult embersokaság a tárgyalók körül helyezkedett el, mint ahogy azt jól képzett katonák szokták, ha az ellenséget le akarják fegyverezni” – ezzel, továbbá a harcászati nyelvezetre utaló kifejezésekkel a jelentés azt sugallja, hogy itt a lefegyverzett nemzetőrök, mint az ellenforradalom kiképzett katonái, szervezeten léptek fel a törvényes rendet képviselő kommunista funkcionáriussal szemben. Az emberek ugyanis a szomszéd szobából nem egyszerűen bementek, vagy akár betódultak, hanem ott „elhelyezkedtek”, mondhatni, harcászati állást vettek fel, amivel megakasztották a tárgyalások menetét – nyilvánvalóan ez is volt a szándékuk. (A hadászati kifejezések használata egyébként párhuzamot mutat egy, pár nappal az eset után készült, orosz nyelvből fordított, Balla Pál és társai vizsgálati anyagában található különjelentéssel, amelyet Balognak is ismernie kellett – feltehetően az is volt a forrás.<sup>25</sup>) A jelenlévők közül többen is felszólaltak, „Biksza ellen uszítottak”, az emberek zúgolódtak, kiabáltak, amiből „zűrzavar, féktelen harag és Biksza iránti gyűlölet alakult ki”.

Az elbeszélés itt éles váltással nézőpontot (és stílust) vált, a tulajdonképpeni történet megakad: Balogh alhadnagy arról kezd értekezni, hogy Gyónon is Harmincz Istvánt és társait teszik felelőssé a történetekért és a falun esett szégyenért. Ennek említése arra utal, amire egyébként a megtorlás iratai alapján is következtetni lehet, hogy a gyilkosság kapcsán Gyón kollektív bűnössége tételeződik. A vonatkozó, többszörösen mellérendelt mondat felépítése már-már szépírói erényeket csillogtat, még akkor is, ha a vizsgálótiszt végül belefut az egészbe. Érdekes a mondatot teljes terjedelmében (javított helyesírással) közölni: „Minden kihallgatott személy mélyen elítéli Harmincz cselekményét és úgy emlékeznek meg róla, ha Harmincz nincs, ha ő nem bántja Bikszát a teremben, ha nem ugrik ki utána és a kapuban nem áll elé és nem rúgja meg, ha nem veszi üldözőbe és ha nem támadja meg akkor is, amikor látta, hogy Bikszánál fegyver van, felszólította, riasztó lövést adott le rá, tovább üldözte és amikor a fegyverével célba vette őt Biksza, az eddigieken kívül, Harmincz csak rohant, hogy lefogja, és bár a lövés el is találta, mégis nekirohant, a földre leteperte Bikszát és csak ezután következett be a sérüléssel járó eszméletlen állapot.” Mindazonáltal hozzá kell tenni, hogy a szerzőség nem csupán Baloghé, a tiszt ugyanis láthatóan épített az ügyészségtől érkező nyomozati utasítás szövegére. Abban az szerepel, hogy Harmincz István ellen alapos a gyanú, hogy már a tanácsházán elhatározta a párttitkár megölését. Erre lehet következtetni a magatartásából, abból, hogy „ő volt az, aki Biksza Miklóst provokálta, fenyegette, [...] ő ugrott ki elsőnek az ablakon Biksza Miklós üldözésére, kerékpárt szerzett magának, azon kitartoan üldözte Biksza Miklóst, még akkor is, midőn Biksza védekezésül riasztólövetést adott le, s ő volt az, aki Biksza Miklóst elsőként megtámadta”.<sup>26</sup>

Balogh tulajdonképpen az ügyész szövegét a gyóniak szájába adta, amely így, a falubeliek véleményeként megjelenítve, Harmincz bűnösségének az igazolását, megerősítését szolgálta. A kérdés csak az, hogy miért volt szüksége erre a megerősítésre a megyei rendőr-főkapitányság politikai nyomozó osztálya vizsgálójának. Úgy vélem, mindez a tiszt bizonytalanságának a kifejezője. A szövegrész emellett (ismételten) arról árulkodik, hogy Balogh nem volt képes – a megtorlás szempontjából – „helyesen” olvasni a történeteket. A fenti értelmezés szerint ugyanis Biksza megölése a körülmények véletlen összejátszásának az eredménye, hiszen ha kikerül a képből Harmincz, úgy a gyilkosságra sem kerül sor. Ezzel szemben a megtorlásban eljáró szervezetek és személyek (így maga Balogh alhadnagy is!) kezdettől fogva annak az igazolására törekedtek, hogy a helyi ellenforradalmárok előre megbeszélték és megszervezték az egészet. Vagyis ha nincs Harmincz, akkor lett volna más, személye ebből a szempontból másodlagos; szerepének túlhangsúlyozása tehát önmagában is inkoherens szöveget eredményezett, amely szintén Balogh vizsgálói alkalmatlanságát bizonyította.

A történet elbeszélése ezután sem folytatódik, ehelyett Balogh Harmincz bűnösségét igyekszik alátámasztani: mint írja, a „lefolytatott vizsgálat is igazolja”, hogy Kövecses Ferenc, Harmincz István, D. Szabó Károly és Lakos János előre megbeszélték Biksza Miklós elintézését (előtte kicsit zavaros fejtegetésbe bonyolódott az elintézés mibenlétére vonatkozóan, és arra jutott, hogy az a párttitkár „kinyírását” jelentheti). Ám azonnal megjegyzi, hogy ezt nem tudta bizonyítani, mert D. Szabó és Lakos bujkálnak, Kövecses külföldre szökött, a tanúk pedig „primitívségre hivatkozással kitérően vagy nemlegesen nyilatkoznak, mondván, nem emlékszem és nem tudom”. (A tanúk primitívségének említése nevetségesnek tűnik a komoly fogalmazási, a május 6-i verzió tanúsága szerint helyesírási problémákkal is küszködő *dr.* Balogh Zoltántól.) Akkor mégis honnan veszi a megállapítást? Onnan, hogy a nemzetőrség feloszlata után (amiben a szovjet katonák kíséretében a hírek szerint Biksza is részt vett) megbeszélés zajlott a nemzetőrök többségének részvételével, „így támaszkodva Opczki vallomására, bizonyos”, hogy a jelenlévők hallották Kövecses Ferenc Biksza elintézésére utaló kijelentését. Vagyis egyetlen tanúvallomásra támaszkodva Balogh nemcsak azt tekintette bizonyítottnak, hogy Kövecses ominózus kirohanása Harmincz jelenlétében történt, hanem ez alapján azt is igazoltnak látta, hogy ők, továbbá D. Szabó és Lakos János megbeszélték a párttitkár elintézését. (Noha, mint láttuk, maga is kénytelen elismerni, hogy ezt egyetlen vallomás sem támasztotta alá.)

Figyelemre méltó egyébként, hogy Balogh verziója ugyan egyetlen vallomáson alapszik, ám bizonyíték gyanánt közvetlenül nem erre, hanem egy kis történetre hivatkozik a szöveg: „ezt a megállapítást onnan vettem”, hogy így és így történt, amelyet egyébként Opczki vallomása is megerősít. Ez utóbbi tehát azért lehetett „bizonyíték”, mert illeszkedett abba, amit a rendőrség valóságnak tekintett, vagyis megfelelt a rendőrség, konkrétan Balogh által megalkotott valóságnak. Az összes többi tanú elbeszélése nem igazolta ezt a képet, ez a tény azonban nem rendítette meg Balogh előtt a saját „valóságának” valóságos voltát. Balogh alhadnagy csakis azért írhatta le, hogy a vizsgálat igazol olyat, amit nem tud bizonyítani, vagy hogy „nincs módomban a tanúk ilyen irányú állításait és érveléseit megakadályozni, bár az nem felel meg a valóságnak” (kiemelés – T. T.), mert a történetekről talán már azelőtt határozott elképzelései voltak, hogy az eljárás során az első kérdést feltette volna.

A jelentés Harmincz István bűnlajstromának ismertetésével folytatódik, amely, igaz, töredezett formában, újra történetté áll össze. Harmincz – aki börtönőr fia, kezdettől fogva a helyi ellenforradalmi csoport helyettes vezetője, tehát megrögzött ellenség – nemzetőrként kommunistáknál tartott házkutatásokat, fegyvereket szedett össze tőlük, kommunistákat vett őrizetbe. Biksza Miklóst is el akarták fogni, de az nem volt otthon. December 10-éhez visszatérve az alhadnagy tényként kezeli, hogy D. Szabó Károly megbízásából hívogatták az embereket, főleg a volt nemzetőröket a tanácsházára, és noha kifejezetten nem állítja, hogy Harmincz István is hívásra érkezett, a fogalmazás mégis ezt sugallja. A szöveg megismételte, hogy Harmincz és társai azzal, hogy bementek a tárgyalószobába, lehetetlenné tették a hivatalos személyek működését, és meggátolták a VB visszaállítását. Harmincz tetteleg is bántalmazta Bikszát, és megakadályozta, hogy a fenyegető helyzetből kiszabaduljon. Amikor a párttitkár mégis el

tudott távozni, akkor az ablakon keresztül utánaeredt, Balogh alhadnagy szerint Kövecses egy hónappal korábbi, a nemzetőrség lefegyverzésekor tett kijelentéseit az eszében tartva. A tanácsháza kapujában ismét tettlegességre vetemedett – ennek mibenlétéről nem olvashatunk. Biksa tovább futott, Harmincz – nyomában az egyre sokasodó tömeggel – utánavetette magát, és az sem tartóztatta fel, hogy Biksa lövést adott le rá. (Ez az egyetlen szöveghely, ahol a május 13-ra datált változat eltér, jobban mondvá egy mondattal kiegészül az egy héttel korábbihoz képest: „Ugyancsak az állapítható meg, hogy terhelt szándéka több volt, többre irányult, mint csak üldözni minden előzmény és cél nélkül.”) A beszámolóban itt némi zavar támad: noha azt állítja, hogy Harmincz kerékpárral vette üldözőbe a párttitkárt, a többieknek a lövés után mégis sikerült felzárkózniá hozzá, ám később azt olvashatjuk, hogy amikor utolérte Bikszát, a „csoport” többi tagja lemaradva követte. Bárhogy is volt, a párttitkár felszólította őt a megállásra, ám nem tett le támadó szándékáról, így Biksa meglőtte: Balogh elfogadta, hogy Harmincz elvesztette az eszméletét, mivel a szív fölött találta el a lövés, ám fontosnak tartotta megjegyezni: az „orvosok szerint veszélytelen tüdőlövése van”. Megállapította, hogy Harmincz Istvánt december 30-ig a kecskeméti katonai kórházban kezelték, majd április 4-ig, amikor is önként jelentkezett az ügyészségen, illegalitásban volt.<sup>27</sup>

Az ügyészség azonban távolról sem tekintette lezártnak a nyomozást (mint jeleztem, az erről szóló határozatról is hiányzik az ügyészi ellenjegyzés). Vélhetően nem voltak megelégedve a vizsgálattal, így azt a feladatot, amelyet a politikai vizsgálók nem tudtak (vagy nem hagyták nekik) befejezni, a Pest Megyei Ügyészség maga végezte el, és több mint egy hónapon keresztül folytatott nyomozást az ügyben. Ennek során a terhelték köre – Sasadi Viktorral és más gyóni nemzetőrökkel – jelentősen kibővült. A vádirat június 21-én készült el, de a rajta található iktatóbélyegző szerint csak július 2-án került a megyei bíróságra.<sup>28</sup> Az első tárgyalási napot csak július 22-re tűzték ki.<sup>29</sup> Azt nem lehet tudni, mi indokolta az újabb többhetes késedelmet, lehetséges, hogy a népbírói tanács felállításával kapcsolatos lépéseket kellett megvárni. Bárhogy is volt, ez a viszonylag hosszú időszak lehetővé tette egy újabb vádlott bevonását a perbe. 1957. július 11-én ugyanis a dabasi járási rendőrségnek sikerült kézre kerítenie a fél éve keresett Lakos Jánost, aki ellen még januárban, Harmincz Istvánnal és Kövecses Ferencsel együtt adtak ki elfogatóparancsot, ám hónapokra sikerült elrejtőznie a hatóságok elől. Elfogása napján átkísérték a megyei vizsgálati csoporthoz,<sup>30</sup> ahol Balogh alhadnagy Lakos és az őt bűjtató Dormány Pál kihallgatásával lényegében le is folytatta a nyomozást. A záró határozat hivatkozott arra, hogy a korábbi vizsgálatok, az ügyészségi kihallgatások, valamint a Balla Pál és társai ellen már lefolytatott elsőfokú tárgyalás anyaga elégséges terhelt adatot tartalmaz Lakos Jánosra vonatkozóan (és Dormány Pál bűnössége is kellően bizonyított). A határozat ennek megfelelően nem szolgál részletes esetleírással, csupán Lakos személyére koncentrálna ismétli meg a főbb tényeket, ám azokat is csak addig, hogy Biksa Miklós a tanácsházáról az utcára futott, mire a sokadalom üldözőbe vette. Természetesen Lakos minden tevékenysége ellenforradalmi jelleget kapott, olyannyira, hogy a szöveg szerint október 23-tól volt a nemzeti bizottság tagja.

A szövegben mindenestre Balogh Zoltán ismét tanúbizonyságát adja annak, hogy egy politikai vizsgáló a rendelkezésére álló tanúvallomásoknál sokkal többre értékeli az azok alapján maga által konstruált szövegvalóságot. Mint írja, „az ügyben lefolytatott vizsgálat – ügyészi kihallgatások és bírói tárgyalások – adatai egyértelműen azt bizonyítják, hogy Lakos János az első perctől kezdve határozott és nyílt üldözője volt Biksa Miklósnak. Így a terhelt azon vallomása, mely szerint Biksa Miklóst védekezésből tartotta volna vissza a tanácssteremben, majd védelme érdekében követte volna elsőként az üldözésben, *a valóságban* [sic!] *ellentétben áll*” (kiemelés – T. T.). Ismételten nem az a lényeges, hogy a tanúvallomások mit támasztottak alá, és mit nem, hanem az, hogy az idézett szövegrész nem ezeket az elbeszéléseket állítja szembe Lakos saját elbeszéléssel, hanem magát a valóságot, amelyet az alhadnagy minden szkepszistól mentesen ismertnek vél.<sup>31</sup>

2.

Néhány hét múlva Balogh Zoltán ismét feladatot kapott a Biksza Miklós halálát követő megtorlásban. 1957. augusztus 17-én elfogták és előzetes letartóztatásba helyezték D. Szabó Károlyt, majd elrendelték ellene a nyomozást.<sup>32</sup> A fennmaradt vizsgálati terv alapján megállapítható, hogy Balogh milyen előzetes képet alakított ki magának a történekről, mit kívánt bizonyítani az eljárás során.

„A megelőző vizsgálati anyagok és adatok szerint D. Szabó Károly volt az a személy, aki szervezte a falu lakosait, elsősorban a nemzetőröket arra, hogy megakadályozzák a Dabas járási küldötteket abban, hogy a »forradalmi« bizottságot feloszlassa és a törvényes tanács[i] funkcionáriusokat hatáskörükbe újra visszaállítsa” – kezdődik a szöveg. Pár mondattal később azonban Balogh Zoltán lényegében elismeri, hogy nincs sok használható bizonyítéka D. Szabó ellen, alig egy-két olyan vallomás van a birtokában, amely szerint D. Szabó szervezte meg Biksza bántalmazását, ám a meggyilkolásáról még ezekben sincs szó. Felháborodottan jegyzi meg, hogy „a kihallgatottak tartózkodóak és D. Szabóról *elfogadhatatlanul* nyilatkoztak” (kiemelés – T. T.). A fentebb említett korábbi „anyagok és adatok” tehát csak a rendőrségi összefoglalók, vádiratok és ítéletek lehetnek. Balogh „kiszólása” tehát arra utal, hogy a politikai rendőrség nemcsak a rendelkezésére álló vallomásokat figyelmen kívül hagyva, hanem sokszor azok ellenében alkotta meg a saját történetét, és ehhez mérve ítélte elfogadhatatlannak azokat. A politikai rendőrség azzal, hogy éppen úgy cselekményesítette az esetet, ahogy, nemcsak ellenforradalmi jelleggel ruházta fel az eseményt, hanem alapvetően meghatározta, milyen történetelemekből épül fel: egy politikai gyilkosság esetében a nyomozók szerint kétség sem férhetett ahhoz, hogy az elkövető ellenforradalmárok megbeszélték és megszervezték a párttitkár megölését, a feladatuk nem is lehet más, mint az erre vonatkozó bizonyítékok beszerzése.

A szöveg közbevetőleg megjegyzi, hogy Biksza Miklós volt az, aki előzőleg „a szovjetekkel oszlatta fel és zavarta szét a nemzetőrséget”, vagyis ez a tény a gyilkosság előzményeként tételeződik. (Amennyiben hinni lehet a Harmincz István és társai elleni eljárás során született vallomásoknak, akkor a fegyverek elszállításakor csak Bakonyi János parancsnok volt jelen,<sup>33</sup> tehát semmiféle „szétzavarásról” nem lehetett szó. A megfogalmazás célja csak Biksza tevékenységének felnagyítása, hősiességének kiemelése lehetett.) 1956. december 10-én a tömeg a tárgyalóterembe rontott, durván szidalmazták és tetteleg is bántalmazták a párttitkárt, majd amikor az menekülni kezdett, üldözték, halált okozó sérüléseket okoztak, majd agyonlőtték. Ez utóbbi mozzanatok kisebb szerepet kaptak, hiszen a nyomozás D. Szabó ügyében zajlott, aki az üldözésnek és a párttitkár bántalmazásának nem volt részese. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy míg a korábbi szövegek még jobbára feltételes módú fogalmazása most határozott állításokba fordult: a korábban megszületett ítéletekben – az orvos szakértők véleményére támaszkodva – még arról volt szó, hogy a bántalmazások szövődmény kialakulása esetén a sértett halálát is okozhatták volna,<sup>34</sup> itt viszont az olvasható, hogy Biksza „halált okozó sérüléseket szenvedett”. A szövegalkotó célja a cselekmény brutalitásának fokozása volt, amely akkor is funkcióval bírt, ha D. Szabó nem vett részt benne. A történetben ugyanis a tárgyalások megzavarása, a párttitkár megtámadása, üldözése és agyonverése, majd lelövése egy szervezett ellenforradalmi tömeg műve volt. „A cselekményt az a csoport hajtotta végre, akiket D. Szabó a községházához hivatott, és akiknek nagy része nemzetőr volt” – tette nyilvánvalóvá a vizsgálatist.

Balogh szerint D. Szabót elkeseredettség és kilátástalanság jellemezte az elfogása után, ám makacs természete és a félelemből eredő elszántsága miatt körültekintő és céltudatos vizsgálatra van szükség, amelynek lényegében csak arra kellett irányulnia, hogy kiderüljön: mi volt a szerepe a gyilkosságban, és mikor határozták el az üldözés végrehajtását. (Emellett kizárólag azt akarták megtudni, hogy kik rejtegették és tájékoztatták a nyomozás állásáról.) A tervezett kérdések alapján nem is volt kétséges Balogh előtt, hogy a tanácsházán összegyűlő tömeget D. Szabó hívta össze. (Például: „Mondja el részletesen, milyen előzmények után határozta el, hogy a zárt ülésre a lakosságot összehívja. Kiket és min keresztül hivatott össze? Mi volt a célja a falu összehívásával?”)<sup>35</sup>

Balogh alhadnagy gyakorlatilag alig két hét alatt lezavarta a vizsgálatot, ami a gyanúsított többszöri kikérdezését és mindössze egyetlen tanú meghallgatását jelentette. D. Szabót első alkalommal kizárólag a bujkálásának körülményeiről faggatták (erről kézzel írt önvallomásában is beszámolt).<sup>36</sup> Az augusztus 27-én két „ülésben” végrehajtott kihallgatása során aztán beszámoltatták a forradalom alatt történt eseményekről, kezdve az október 28-i tanácsházi történésekkel, a nemzeti bizottság és a nemzetőrség megalakulásával. (Bikszá Miklós nevét a nemzetőrség lefegyverzésével kapcsolatban említette először. Az ezzel kapcsolatos rossz hangulat D. Szabó szerint annak módja miatt keletkezett: azt beszéltek, hogy ha egy felelőtlen, részeg ember rálőtt volna a szovjetekre, azok szétlőtték volna a falut.) A vizsgálati tervet azonban nem sikerült maradéktalanul követni, ugyanis Balogh Zoltán mindössze egyetlen kérdést tett fel a tömeg összehívására vonatkozóan, majd D. Szabó tagadó válasza után még egyszer felszólította a „valóságnak” megfelelő vallomásra, ám ezután annyiban hagyta a dolgot.<sup>37</sup> Három nappal később sem erre a kérdésre tért vissza, hanem az után érdeklődött, hogy milyen volt a tanácsházára „meghívott” emberek hangulata. D. Szabó Károly azt válaszolta, nem emlékszik, hogy mit beszéltek az emberek ott. A tiszt – a jegyzőkönyvből következtethetően – igen indulatosan, már-már hisztérikusan reagált, a választ szemtelenségnek és a vizsgálat félrevezetésére irányuló törekvésnek nevezte. (Meg kell jegyezni, a – mindössze egy példányban fennmaradt – jegyzőkönyv alaki szempontból nem felelt meg az előírásoknak, mert a gyanúsított nem írta alá.<sup>38</sup>) Természetesen nem zárható ki, hogy ekkor, és máskor is, vallatták a falubeliek megszervezésének körülményeiről, ám következetes tagadása miatt jegyzőkönyvet nem vettek fel róla. (Az egyetlen tanút, Juhász István volt államvédelmi beosztottat letartóztatásáról és a gyóni fogva tartásának körülményeiről kérdezték.<sup>39</sup>)

A kihallgatásokat követően majdnem egy hónapig állt az ügy. Szeptember 25-én aztán az ügyészség kihallgatta D. Szabó Károlyt, amelynek során tételesen cáfolta az őt ért vádakot, illetve a terhelő tanúvallomásokat.<sup>40</sup> A kihallgatás még a rendőrségi vizsgálat részét képezte, ugyanis D. Szabót csak másnap nyilvánították terheltté és adták át az ügyészségnek. Bűnlajstromában az ellenforradalmi szervezetek, azaz a nemzeti bizottság és a nemzetőrség létrehozása és vezetése, a tanács VB eltávolítása, többek letartóztatása, valamint a járási nemzeti bizottság megalakulásakor történt felszólalása, Boros András járási tanácsi funkcionárius teremből történő kiküldése szerepelt.<sup>41</sup>

Feltehetően ezzel egy időben keletkezett a nyomozás befejezéséről szóló, dátum nélküli határozat is. Ebben rögzítették, hogy D. Szabó Károly a forradalmi bizottság (az ügyében készített rendőrségi szövegekben következetesen így titulálják a nemzeti bizottságot) egyik vezetőjeként és szervezőjeként aktív ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki. Így élen járt az ellenforradalmi szervezetek létrehozásában, amelyek átvették a törvényes tanácsi vezetés és a rendőrség hatáskörét, illetve kivette részét a kommunisták zaklatásából és megfélemlítéséből, többek őrizetbe vételéből. A nemzetőrséget előbb a járási párttitkár és a szovjetek, véglegesen pedig a karhatalom fegyverezte le. A közlés csupán az ellenforradalmi szervezetek feloszlásának végigkötését szolgálja, ebben a történetben nem ez, hanem a nemzeti bizottság feloszlata válik a gyilkosság közvetlen előzményévé. A szöveg ugyanis azzal folytatódik, hogy rendelet született a forradalmi bizottságok törvényen kívül helyezéséről is, de Gyónon december 10-ig tovább működött a helyi bizottság. Ezért kellett a dabasi járási párt- és tanácsi vezetésnek lépnie, ezért érkezett járási küldöttség Bikszá Miklós vezetésével. „A község lakossága (nemzetőrök és forradalmi bizottsági tagok zöme) egybe lett hívva”, hogy meggátolják az intézkedések végrehajtását: a megfogalmazásból egy ellenforradalmi falu képe rajzolódik ki. Ekkor még homályban marad, kik szervezték meg a tömeget, mint ahogy az sem tudható, kik lázították a párttitkár ellen a jelenlévőket, ám pár mondattal később közli a jelentés, hogy az embereket D. Szabó Károly hívta össze, aki „a leváltásban elsősorban érdekelve volt”.

A további történéseket épphogy csak felvillantja a szöveg: Bikszát üldözni kezdték, ütlegelték, majd meggyilkolták. Balogh Zoltán alhadnagy itt is jelét adja vizsgálói kudarcának: bizonyítékként a lezárt nyomozás végeztével is csak a korábbi eljárások adataira tudott hivatkozni. (A gyakorlatilag egyetlenként kihallgatott D. Szabó Károly következetesen tagadott.) Ennek ellenére Balogh, az ügyésszel egyetértésben,



befejezettnek nyilvánította az ügyet.<sup>42</sup> A politikai rendőrség által alkotott, a korábbiakhoz képest meglehetősen rövidke „történet” D. Szabó Károly személyének okán a nemzeti bizottság feloszlására helyezi a hangsúlyt, ebben jelölve meg az indítékot, amely D. Szabót a tömeg összehívására készítette. Említésre méltó ugyanakkor, hogy noha a szöveg egyértelmű kapcsolatot teremt a tömeg összehívása és Biksza megölése között, abban *expressis verbis* nem szerepel, hogy D. Szabó Biksza megölésének céljával hívta össze az embereket.

D. Szabó Károly tagadásán mégsem tudtak ilyen könnyen túllépni a hatóságok: ez volt a fő oka annak, hogy több hónap eltelte után, 1958 januárjában pótnyomozást indítottak, amelyet a politikai vizsgálati alosztály és a megyei ügyészség közösen folytatott le. Az új vizsgálati tervben az esetet leíró egyetlen mondat az 1956. december 10-éről kialakított hatalmi olvasat kvintesszenciáját adja: „Biksza Miklós járási párttitkárt barbár mód ütlegelték és meggyilkolták, mivel az ellenforradalom felszámolásában aktívan vett részt.” A nyomozás fő célja az volt, hogy konkrét bizonyítékokat szerezzen a gyilkosság megszervezésére vonatkozóan. Három „szervezkedés” állt a rendőrség figyelmének középpontjában: az 1956. november végén, december elején Lakos Pál, illetve D. Szabó Károly lakásán lezajlott megbeszélés, valamint D. Szabó, Lakos János és a tsz-vezetők ismeretlen helyen tartott összejövetele. A tervezet kétséget sem hagy az illetően, hogy ezen alkalmakkor Biksza Miklós meggyilkolását beszélték meg és készítették elő, bizonyítékokkal azonban nem szolgál, ami azért is különös, mert a résztvevőket is felsorolja, és idézi az összejöveteleken elhangzott kijelentéseket is.

A szöveget jegyző Balogh Zoltán most is „elszólja magát”: a követendő taktika szerint politikailag mellékes kérdések, így „az akkor *valóban* tárgyalt” (kiemelés – T. T.) témák felvetésével igyekeztek a résztvevőkből vallomást kicsikarni. A tsz-vezetőkkel kapcsolatban pedig csupán az bizonyított, hogy Lakos János hívására megjelentek a tanácsházán, „csak az nem, hogy előre szó esett a gyilkosságról és azért jöttek volna be a tanácshoz”. A pótnyomozás emellett D. Szabó Károly Gyónon kívüli tevékenységét kívánta felderíteni, így a Pest megyei és a Dabasi járási nemzeti bizottság ülésén történt felszólalásait, valamint a környező községekben tett látogatásait igyekeztek dokumentálni. A vizsgálatot lefolytató politikai rendőrség és az ügyészség „a leggyengébb személyek” vallomásaitól várta az eredményt, konkrétan is megnevezve a szóba jöhető embereket: Kalmár László és Juhász Kálmán tsz-tag mellett mindenekelőtt a jogerős börtönbüntetését töltő Lakos Pál „kihallgatása a legdöntőbb, egyben a kellő közvetlenség és viszony kialakítása esetén a legegyszerűbben elérhető”.<sup>43</sup>

A tsz-vezetőkkel folytatott „megbeszélés” motívuma gyaníthatóan onnan származott, hogy a szövetkezetből hívásra érkezett néhány tag a tanácsházára, azzal a céllal, hogy elmondják, az októberi–novemberi események során a tsz-t semmilyen támadás vagy kár nem érte a nemzeti bizottság részéről. A nyomozó hatóságok ez alapján igyekeztek egy Biksza meggyilkolását elhatározó titkos összejövetelt kreálni, a jelek szerint nem nagy meggyőződéssel, ugyanis egyetlen érintett tsz-tagot sem hallgattak ki újra. Azt nem lehet pontosan tudni, hogy a másik két megbeszélés ténye miként jutott a hatóságok tudomására. Az üggyel kapcsolatos korábbi jegyzőkönyvek között mindössze egyetlen olyan akad, amelyben hasonlóról van szó: Lakos Pál 1957. január 17-én, és csakis ekkor, beszámolt arról, hogy 1956. december 9-én a járási küldöttség másnapi érkezéséről beszélgettek D. Szabó Károly lakásán (jelen volt Harmincz István és Sziráki István is). D. Szabó megjegyezte, nehogy bántsátok ám, mire Harmincz azt válaszolta, ő nem állna jól azért, hogy Biksza nem lesz bántva.<sup>44</sup> A vizsgálati terv ezt a mozzanatot a Lakos Pál lakásán tartott összejövetellel kapcsolatban említi, amelyre november 31-e és december 9-e között (a másik, D. Szabó lakásán történt megbeszélésre november 29-e és december 4–5-e között) kerülhetett sor. Nem lehet kizárni annak a lehetőségét, hogy (fogda)ügynöki jelentések révén jutott a politikai rendőrség tudomására, hogy valamikor december elején a gyóni „ellenforradalmárok” valamelyikük lakásán összegyűltek, ám miután erre vonatkozó dokumentum nem maradt fenn, csak annyi állítható biztosan, hogy 1958 elején a megtorlás újabb motívummal gazdagította a Biksza-gyilkosság történetét.

A „leggyengébb személyeket”, Kalmár Lászlót, Lakos Pált és feleségét, a terveknek megfelelően a vizsgálati alosztály részéről Balogh Zoltán, az ügyészség

részéről pedig Szabó József ügyész hallgatta ki.<sup>45</sup> Különösen Lakos Pálné szolgált használható információkkal, hiszen elmondása szerint az „1956. december 10-ét megelőző 3-4 nappal” D. Szabó Károly már tudott arról, hogy Biksa Miklós kijön Gyónra, hogy visszaállítsa funkciójukba a kommunistákat, ám ő szavát adta, hogy nem lesz bántódása, így nem tehet semmit, ezért a többieknek kell cselekedniük. D. Szabó a következő napokban is állandóan a párttitkár elintézésére uszított. Az asszony vallomása szinte minden szempontból megfelelt a hatóságok elképzeléseinek, tele van D. Szabót terhelő dolgokkal, olyannyira, hogy már-már tételesen követik a vizsgálati tervben foglaltakat. Így például a D. Szabó lakásán történt megbeszélésről egy az egyben a vizsgálati tervben szereplő leírást adja (bár a résztvevők nem teljesen ugyanazok), még szó szerinti egyezések is előfordulnak a két szöveg között. Elképzelhető persze, hogy Lakosné volt az információk forrása, ez alapján jelölték ki a pótnyomozás irányát, és az asszonytól csak később vettek fel hivatalos jegyzőkönyvet. Én azonban sokkal valószínűbbnek tartom, hogy a tendenciózus vallomást a rendőrség és az ügyészség állította össze, méghozzá Kalmár László vallomása alapján. „Gyanús” lehet ugyanis, hogy sok-sok hónappal a történetek után pontosan ugyanazokat a személyeket nevezték meg az összejövetelek résztvevőiként. Árukladó egy másik példa is: Kalmár szerint D. Szabó azt mondta neki, hogy feljebb akar lépni, vegye át ő a helyét (amit ő visszautasított) – a kijelentést azonban nem köti a fenti megbeszéléshez, Lakos Pálné viszont már igen. A D. Szabó homályos elképzeléseit, vágyait kifejező szavak konkrét helyhez és időhöz kapcsolásával a személyes szándékból a helyi ellenforradalmárok által megtárgyalt és megvalósítani kívánt program lett. (A feleségéhez néhány ponton kísértetiesen hasonló beszámolót adott Lakos Pál is, ám nála Biksa elintézése nem direkt módon került szóba, csak virágnyelven beszélt róla D. Szabó és Harmincz, sőt a párttitkár személyét meg sem említette a kihallgatás során.)

Az eljárás lezárásáig más személyeket is kihallgattak: a megbeszélésekkel kapcsolatban Balogh kérdezte ki a tanúkat (Sziráki István, élve a törvény adta jogával, nem tett vallomást sógora, D. Szabó Károly ellen, míg K. Kovács István semmilyen részletre nem tudott visszaemlékezni<sup>46</sup>), D. Szabónak a járási nemzeti bizottsággal való kapcsolattartásáról, valamint Örkényben, Hernádon és Tatárszentgyörgyön tett látogatásairól pedig Szabó ügyész. Balogh emellett két kihallgatás erejéig részt vett a Biksa-gyilkossággal kapcsolatban a „Cseh Ferenc és társai” ellen 1957 decemberében elrendelt nyomozásban is,<sup>47</sup> D. Szabó Károly ügyének lezárása, a vádirat február 10-i elkészülte<sup>48</sup> után azonban már nem találkozhatunk a nevével a gyóni ügy irataiban.

Ennek az oka egyszerű: Balogh Zoltán 1958 januárjában – a vizsgálati terv elkészültével egy napon – kérte leszerelését. Ezt azzal indokolta, hogy a vizsgálati munka során nem tudja megszerezni az ügyészi és bírói szakvizsgálóhoz szükséges gyakorlatot, az ő célja pedig a „tényleges” jogász munkavégzés. Ugyanis a párt tette lehetővé azt, hogy jogot végezessen, a megszerzett ismereteket tehát azon a területen szeretné hasznosítani, ahol a legnagyobb „a lemaradás”, ahol az elmúlt rendszerben végzett jogászok tevékenységének köszönhetően sok a hiányos, a proletárdiktatúra érdekeivel ellentétes intézkedés.<sup>49</sup> Noha az indokok valóságos voltában nincs jogunk kételkedni, Balogh kilépésében minden bizonnyal a vizsgálói sikertelenségei is szerepet játszottak. Havasi László osztályvezető a kérvényét támogató javaslatában leírja, hogy az alhadnagyot már régóta foglalkoztatja a leszerelés gondolata: nem tekinti élethivatásának az állambiztonsági munkát, azt hangoztatja, hogy az egyetemen megszerzett tudását tudja ugyan hasznosítani, de a továbbfejlődésre nem lát lehetőséget. „Több esetben volt beszélgetve Balogh elvtárral, ezek a beszélgetések azonban nem győzték meg Balogh elvtársat” a maradásról – írta Havasi, ezért javasolta a leszerelését.<sup>50</sup>

Az alhadnagyot 1958. február 1-jei hatállyal saját kérelmére leszerelték.<sup>51</sup> A jelek szerint azonban nem azonnal távozott a Pest megyei politikai nyomozó osztályról, ugyanis a fenti kihallgatások jegyzőkönyvei arról tanúskodnak, hogy február 5-ig a vizsgálati alosztály rendelkezésére állt. (Balogh Zoltán végül elérte a célját, bíró lett, 1966-ban a Pesti Központi Kerületi Bíróságon működött tanácsvezető bíróként.<sup>52</sup>)

3.

Nem kell nagy merészség annak kijelentéséhez, hogy Balogh Zoltánnak az 1956. december 10-i gyóni eset kivizsgálása meghaladta képességeit. Pozíciójából adódóan is alapvetően végrehajtó szerepet játszott: nem saját kezdeményezésre, hanem máshonnan, az ügyészségtől vagy más rendőri szervtől kapott ügyekben dolgozott, majd mások korrigálták munkájának hiányosságait. Elvégre a feladatra való alkalmatlanságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Harmincz István (és társai) ellen az ügyészség volt kénytelen lefolytatni az érdemi nyomozást, és D. Szabó Károly ügyében is pótnyomozásra volt szükség, amelyben szintén részt vett a vádhatóság. Ebből következett az is, hogy a Balogh alhadnagy által készített jelentések nem gyakoroltak nagy hatást a vádiratok és az ítéletek szövegére, az ügyész és a bíró lényegében új történetet alkotott a gyóni esetről. Vizsgálói munkája nem eredményezett újabb letartóztatásokat.

Feltételezhető az is, hogy Balogh Zoltánnak nem csak a Bicsza-gyilkossággal gyűlt meg a baja. Erre utal leszerelési kérelmének indoklása, illetve magának a leszerelésének a ténye, az, hogy alig másfél év után ott hagyta a vizsgálói pályát. Pedig 1957 szeptemberében főnökei még az általa végzett munka minőségére hivatkozva terjesztették fel a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékéremre (a javaslatot Ambrus János főkapitány helyett Havasi László, a Politikai Nyomozó Osztály vezetője írta alá). Az indoklás szerint az „ellenforradalom” első napjaiban – Nyíregyházán – eredményes vizsgálói munkát végzett az akkor elfogott személyek ügyében, egyben éjszakai fegyveres járőrszolgálatra is beosztották. Október 29-én azonban menedéj jogot kellett kérnie a Szovjetunióban, mert „a kiszabadult huligánok” életre-halálra keresték. Innen visszatérve, „a szovjet elvtársakkal” több akcióban is részt vett, amiért parancsnoki dicséretben is részesült. Pest megyébe kerülése óta „igen eredményesen dolgozik”, több „komoly és bonyolult ügyet vizsgált ki”, példaként említve a márianosztrai rabszabadítás és a váci Csokonai-rádió ügyében végzett munkáját, „melynek eredményeképpen sok ellenforradalmárt juttatott az igazságszolgáltatás kezére”.<sup>53</sup>

Természetesen az összes, Balogh által vizsgált „komoly és bonyolult” ügy iratait nem nézhettem meg, ám a konkrétan jelzett esetekre vonatkozó dossziékat igyekeztem felkutatni. Ezek alapján a felettesek értékelése enyhén túlzónak tűnik. A Csokonai-adó működésével kapcsolatba hozott személyek jó része, köztük a vezetője, Cs. Tóth László, a forradalom leverését követően elmenekült az országból, ám a többiek közül sem sokan kerültek az igazságszolgáltatás kezére. Ráadásul Feigl József internálását<sup>54</sup> sem kellett hogy komoly vizsgálat előzze meg, vagyis Balogh Zoltán kizárólag a Dombay Miklós elleni nyomozásban szerezhetett érdemeket. Megjegyzem, ezt a megyei politikai nyomozó osztály váci kirendeltsége rendelte el 1957. augusztus 1-jén, és az iratok tanúsága szerint szeptember elején, pár nappal a fenti javaslat előtt, került a vizsgálati alosztályra, Balogh alhadnagyhoz az eset, amelynek kivizsgálása csak október legelején fejeződött be (a dossziét 1957. december 22-én zárták).<sup>55</sup> Mindez azt jelenti, hogy a rádió ügyében szeptember közepén Balogh még senkit sem juttatott az igazságszolgáltatás kezére. (Egyébként ő vezette az *Új Váci Napló* forradalom alatti működésével kapcsolatos eljárást is 1957 júliusától, amelynek következtében valóban több személyt elítéltek, ám ez a vizsgálat is csak szeptember második felében ért véget).<sup>56</sup> A márianosztrai fogolyszabadításban részt vevő helyi nemzeti bizottsági vezetők és tagok elleni eljárást viszont nem ő folytatta le, abba semmilyen formában nem kapcsolódott be.<sup>57</sup>

Az alhadnagy – mint arról a javaslatra kézzel írt feljegyzés is tájékoztat<sup>58</sup> – nem volt jogosult a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékéremre, miután azt kizárólag „az ellenforradalmi erők elleni harcban hősi halált halt” személyek kaphatták meg, továbbá azok, akik „az 1956. októberében kitört ellenforradalmi felkeléssel szemben harcoltak, vagy az ellenforradalom elleni harcot irányították”, illetve akik 1956. december hó 31-ig beléptek a karhatalomba.<sup>59</sup> Balogh önbizalmának feltehetően nem tett jót, hogy a kitüntetést sem kapta meg. Ennél is lényegesebb talán, hogy a leszerelési javaslatban Havasi László osztályvezető az alhadnagy munkájával kapcsolatban csak annyit jegyzett meg, hogy azt „becsületesen elvégzi”.<sup>60</sup>

Noha a vizsgálótiszt tapasztalatlansága és hozzá nem értése a gyanúsítottak szempontjából nem bírt jelentőséggel (hiszen az ügyészség „korrigálta” a hibákat, aminek következtében súlyos ítéletek születtek, különösen másodfokon), a történész mégis sokat köszönhet Balogh Zoltán alkalmatlanságának. Ez eredményezte ugyanis azokat a bizonytalanságokkal teli szövegeket, amelyek – éppen azért, mert nem a száraz hivatali nyelvezetben íródtak – megkönnyítik, ha tetszik, lehetővé teszik szerzőjük episztemológiai alapállásának, a vizsgálat tárgyához való viszonyának a kutatását.

<sup>1</sup> Az esettel kapcsolatos eljárásokra lásd Takács, 2011.

<sup>2</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Önéletrajz, dátum nélkül.

<sup>3</sup> ÁBTL 2.8.1. BM Szabolcs-Szatmár Megyei Főosztály vezetőjének 100. sz. parancsa, 1956. július 30.

<sup>4</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Szolgálati adatlap.

<sup>5</sup> ÁBTL 2.8.1. BM Szabolcs-Szatmár Megyei Főosztály vezetőjének 909. sz. parancsa, 1956. november 22.

<sup>6</sup> ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter I. helyettesének 00131. sz. parancsa, 1957. január. Vö. uo. A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság vezetőjének R/157. sz. parancsa, 1957. február 13. A beosztásra vonatkozóan: uo. A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság vezetőjének R/117. sz. parancsa, 1957. február 22.

<sup>7</sup> ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 01019. sz. parancsa, 1957. május 15. Vö. uo. A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság vezetőjének R/550. sz. parancsa, 1957. május 21.

<sup>8</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Javaslat, 1957. szeptember 11.

<sup>9</sup> ÁBTL 3.1.9. V-144083/1. 194. Jegyzőkönyv Kalmár László kihallgatásáról, 1957. február 26. PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 59–61. Feljegyzés Kalmár László kihallgatásáról, 1957. március 7–8.

<sup>10</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 6. 1957 Bül 60. Határozat előzetes letartóztatás elrendeléséről, 1957. április 5.

<sup>11</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 8–11. 1957 Bül 60. Jegyzőkönyv Harmincz István gyanúsított kihallgatásáról, 1957. április 5. Uo. 12–15. Jegyzőkönyv Harmincz István kihallgatásáról, 1957. április 5. Uo. 16–17. Jegyzőkönyv Harmincz István második kihallgatásáról, 1957. április 6.

<sup>12</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 5. Határozat a nyomozás elrendelésére, 1957. április 8.

<sup>13</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 33–34. 1957 Bül 30. [elírás, helyesen Bül 60.] Nyomozati utasítás, 1957. április 9.

<sup>14</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 39. Átirat, 1957. április 15.

<sup>15</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 40–41. 1957 Bül 60/13. Átirat, 1957. április 18.

<sup>16</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 18–20. Jegyzőkönyv Harmincz István 3. kihallgatásáról, 1957. április 20. Uo. 21–25. Jegyzőkönyv Harmincz István 4. kihallgatásáról, 1957. április 23.

<sup>17</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 51–52. Major János, 1957. április 24.; Uo. 56–57. Kalmár László tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. április 24.

<sup>18</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 48–50. Opczki János tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. április 26.

<sup>19</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 26–27. Harmincz István és Opczki János szembesítési jegyzőkönyve, 1957. április 26.

<sup>20</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 101. Horváth János tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. május 3.; Uo. 97–98. Bakonyi János tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. május 3.

<sup>21</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 116. Határozat a nyomozás befejezéséről, 1957. május 6.

<sup>22</sup> ÁBTL 3.1.9. V-144083/2. 236–238. Összefoglaló Harmincz István bűnügyében, 1957. május 6.

<sup>23</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 42. Harmincz István ügyében a nyomozási határidő meghosszabbításának kérése, 1957. május 9.

<sup>24</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 117–120. Összefoglaló Harmincz István bűnügyében, 1957. május 13. ÁBTL 3.1.9. V-144083/1. 76. Átirat, 1957. május 14. A vizsgálati napló bejegyzése szerint az átadásra május 15-én került sor. ÁBTL 3.1.9. Pest megyei vizsgálati napló, 879. sorszám.

<sup>25</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-184. 31–32. Különjelentés az MSZMP dabasi járási párttitkára ellen elkövetett terrorista merényletről valamint a bűnösök letartóztatásáról, dátum nélkül.

<sup>26</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 33–34. 1957 Bül 30. [elírás, helyesen Bül 60.] Nyomozati utasítás, 1957. április 9.

<sup>27</sup> ÁBTL 3.1.9. V-144083/2. 236–238. Összefoglaló Harmincz István bűnügyében, 1957. május 6. PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 117–120. Összefoglaló Harmincz István bűnügyében, 1957. május 13.

<sup>28</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 917/1957. 1957 Bül 60. Vádirat Harmincz István és társai ellen, 1957. június 21.

<sup>29</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. Limbus. B. 917/1957/2. Végzés, 1957. július 9.

- <sup>30</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 917/1957. Átkísérési utasítás, 1957. július 11. Uo. Utasítás Lakos János őrizetbe vételére, 1957. július 11.
- <sup>31</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 917/1957. Nb. 996/1957. do. Határozat a nyomozás befejezéséről, 1957. július 15.
- <sup>32</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5641/1957. 5–6. Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről, 1957. augusztus 17. Uo. 4. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1957. augusztus 17.; Uo. 8. Határozat a vizsgálat megkezdéséről, 1957. augusztus 17.
- <sup>33</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5586/1957. 18–20. Jegyzőkönyv Harmincz István 3. kihallgatásáról, 1957. április 20.; Uo. 97–98. Bakonyi János tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. május 3. PML XXV. 2. b. 1308/1958. 917/1957. Nb. 917/1957/9. népbírószági tárgyalás jegyzőkönyve, 1957. július 23. (Székely János vallomása.)
- <sup>34</sup> PML XXV. 2. b. 154/1957. B. 154/1957/12. Ítélet (Balla Pál és társai), 1957. március 8. PML XXV. 2. b. 1308/1958. 917/1957. Nb. 917/1957/17. Ítélet (Harmincz István és társai), 1957. augusztus 8.
- <sup>35</sup> ÁBTL 3.1.9. V-144083/2. 219–220. Vizsgálati terv, 1957. augusztus 23.
- <sup>36</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5641/1957. 9–12. Feljegyzés D. Szabó Károly kihallgatásáról, 1957. augusztus 22.; Uo. 32–34. D. Szabó Károly önvallomása, dátum nélkül.
- <sup>37</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5641/1957. 13–17. Jegyzőkönyv D. Szabó Károly 1. kihallgatásáról, 1957. augusztus 27.; Uo. 18–20. Jegyzőkönyv D. Szabó Károly 2. kihallgatásáról, 1957. augusztus 27.
- <sup>38</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5641/1957. 21. Jegyzőkönyv D. Szabó Károly 3. kihallgatásáról, 1957. augusztus 30.
- <sup>39</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5641/1957. 22–25. Juhász István tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. augusztus 27.
- <sup>40</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5641/1957. 26–29. Jegyzőkönyv D. Szabó Károly kihallgatásáról, 1957. szeptember 25.
- <sup>41</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5641/1957. 30. Határozat terheltkénti felelősségre vonásról, 1957. szept. 26. ÁBTL 3.1.9. V-144083/1. 45. Átkísérési utasítás, 1957. szept. 26. A vizsgálati naplóban csak az ügyészségnek való átadás hónapját (1957. szeptember) rögzítették. ÁBTL 3.1.9. Pest megyei vizsgálati napló, 1099. sorszám.
- <sup>42</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5641/1957. 42. Határozat a nyomozás befejezéséről, d. n.
- <sup>43</sup> ÁBTL 3.1.9. V-144083/2. 221–222. Vizsgálati terv D. Szabó Károly pótnyomozásához, 1958. január 13.
- <sup>44</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-184. 157–160. Jegyzőkönyv Lakos Pál kihallgatásáról, 1957. január 17.
- <sup>45</sup> ÁBTL 3.1.9. V-144083/2. 99–101. Kalmár László tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1958. január 17.; Uo. 102–104. Lakos Pálné tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1958. január 18.; Uo. 105–108. Lakos Pál tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1958. január 20.
- <sup>46</sup> ÁBTL 3.1.9. V-144083/2. 109. Sziráki István tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1958. január 21.; Uo. 120. K. Kovács István tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1958. február 3.
- <sup>47</sup> ÁBTL 3.1.9. V-144083/2. 128. Kozma Gyula tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1958. január 5. PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5691/1958. 82–83. Major János tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1958. január 5. Vö. PML XXV. 2. b. 1308/1958. 20-5691/1958. 7. 1957 Bül 1540. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1957. december 16.
- <sup>48</sup> PML XXV. 2. b. 1308/1958. 236/1958. 1957 Bül 1179. Vádirat D. Szabó Károly gyóni lakos és társai ellen, 1958. február 10.
- <sup>49</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Kérvény, 1958. január 13.
- <sup>50</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Javaslat, 1958. január 13.
- <sup>51</sup> ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 277. sz. parancsa, 1958. január 29.
- <sup>52</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Tartalékos tiszti adatlap, 1966. február. 2.
- <sup>53</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Javaslat, 1957. szeptember 11.
- <sup>54</sup> ÁBTL 3.1.9. V-143026. 259. Javaslat Feigl József közbiztonsági őrizetbe vételére, 1957. március 4.
- <sup>55</sup> ÁBTL 3.1.9. V-143221.
- <sup>56</sup> ÁBTL 3.1.9. V-145311.
- <sup>57</sup> ÁBTL 3.1.9. V-145404.
- <sup>58</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Javaslat, 1957. szeptember 11.
- <sup>59</sup> *Magyar Közlöny*, 1957. 270.; *Magyar Közlöny*, 1957. 270–271.
- <sup>60</sup> ÁBTL 2.8.1. 272. Javaslat, 1958. január 13.

## Levéltári források

---

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.8.1. Az állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai

272. Balogh Zoltán személyi anyaga

3.1.9. Vizsgálati dossziék

V-143026. Közbiztonsági őrizetesek

V-144083/1–2. D. Szabó Károly és társai

V-143221. Dombay Miklós

V-145311. Végh Ferenc és társai

V-145404. Bezeczki Imre és társai

Pest megyei vizsgálati napló

Pest Megyei Levéltár (PML)

XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság iratai. Büntető perek iratai

154/1957. Balla Pál és társai pere

1308/1958. Kalmár László pere

236/1958. D. Szabó Károly és társai pere

20-5641/1957. D. Szabó Károly vizsgálati dossziéja

917/1957. Harmincz István és társai pere

Nb. 996/1957. Lakos János vizsgálati anyaga

20-5586/1957. Harmincz István vizsgálati dossziéja

20-5691/1958. Kalicza Péter és társa vizsgálati dossziéja

20-184. Balla Pál és társai vizsgálati dossziéja

Limbus: rendezetlen vegyes iratok

**Nyomtatásban megjelent források**

*Magyar Közlöny, 1957*

---

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 25/1957. (IV. 21.) számú rendelete a „Munkás-Paraszt Hatalomért” Emlékérem alapításáról. *Magyar Közlöny*, 46. sz. április 21.

*Magyar Közlöny*, 1957

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1042/1957. (IV. 21.) számú határozata a „Munkás-Paraszt Hatalomért” Emlékérem alapszabályáról. *Magyar Közlöny*, 46. sz. április 21.

## **Hivatkozott irodalom**

Takács, 2011

Takács Tibor: Nyomozás a nyomozás után. A Bicsza-gyilkosság utáni megtorlás iratai. *Betekintő*, 3. [www.betekinto.hu/2011\\_3\\_takacs](http://www.betekinto.hu/2011_3_takacs) (utolsó letöltés: 2011. október 5.)